

Twentse Post

MAANDBLAD VOOR CULTUUR EN GESCHIEDENIS

BEELDENE KUNST. STREEKTAAL. NAAM- EN VOLKSKUNDE

nr. 4

APRIL 1972

11^e jrg.

«de taal is de ziel van een volk»

BOERENZEGSWIJZEN

HENDRIK KLAASSEN VERZAMELDE in zijn leven meer dan duizend 'sprökke' of boerenzegswijzen. Een deel daarvan publiceerde hij verspreid over dertig jaargangen van de Twentsche Almanak.

De boerenzegswijzen vormen het materiaal bij uitstek voor een diepteboring in de volksziel.

Hoe moet men zich 'de geboorte' van een zegswijze voorstellen?

Stellig hangt zo'n 'geboorte' samen met groepservaring en groepsbevestiging. Een lid van de groep slaagt er in, om op spontane wijze een nog ongeformuleerde maar toch algemeen levende mening kernachtig onder woorden te brengen, en... een nieuwe zegswijze gaat van mond tot mond.

Uiteraard betreft het kort geformuleerde zienswijzen, die niet nalaten indruk te maken op de toehoorders.

Zo bijvoorbeeld hoorde Hendrik Klaassen onlangs een boer in gezelschap zeggen: „A'j hen biechten gaot, is wa good, mer iej brengt oe zölven oet.”

Zoals bekend heeft bij het katholieke volksdeel de aloude praktijk van de 'privé-biecht' van lieverlee plaats gemaakt voor de 'gemeenschappelijke boete-viering'. Een ritueel, dat bij de katholieken algemene instem-

ming heeft gevonden, waardoor de privé-biecht — tot ongenoegen van de katholieke geestelijkheid — in diskrediet dreigt te raken.

Het kon welhaast niet uitblijven, of de nieuwe verworvenheid — die tegenover de correctionele pogingen van H. H. geestelijken een algemene verlegenheid met zich meebracht — vroeg om een sterk argument, dat de groeps-houding rechtvaardigde. En dat argument werd kort en bondig geformuleerd door de boer in het gezelschap van Hendrik Klaassen:

...geen kwaad woord over de privé-biecht, maar... 'iej brengt oe zölven oet'; (je zet jezelf te kijk).

Een nieuw 'gezegde' is geboren. Een gezegde dat, éénmaal in roulatie gekomen, stilzwijgend bijval zal vinden en een taal leven zal gaan leiden.

BOERENWIJSHEID

'Wel zegswiezen wil optekenen, möt good können luustern', zegt Hendrik Klaassen. Dikwijls voert de humor de boventoon. Het gaat er echter om, ook de ondertoon te beluisteren. Achter de komische voorstelling gaat de diepere gedachte schuil.

□ „Wel ne vrouw zoch, mot beede ogen wa good los doon, mer wel trouwd is, kan geröst één oge dichtkniepen;” want ook een vrouw is niet volmaakt).

Rond verkering en huwelijk zijn vele zegswijzen in omloop. Dat mag geen wonder heten, want 'zonder vri'jen was de wereld niks' (zonder minnekozen zou het op aarde een kale boel zijn). 'As de tied er is, komp de plaoge', en meestal heeft een gezonde kerel dan ook geen aansporing nodig om uit vrijen te gaan, 'hee wil 'n bril nich ophebben bie de weege'. Mocht hij toch aarzelen, dan krijgt hij te horen: 'de helft van alle leu dee trouwt, zint manleu'.

□ „'n Mènske koomp dreemaal te kinde: asse op de wereld koomp, asse der ofgeet en — asse trouwen wil"; (een mens wordt in zijn leven driemaal kinds: als hij op de wereld komt, als hij sterft en — als hij wil trouwen).

[vervolg op blz. 14]

DIALEKT-SCHRIJVER H. KLAASSEN uit Albergen bestaat voor God en de mensen in 'de mooderspraake'. Geen enkele overweging heeft deze 71-jarige zoon van 't Twentse platteland ooit zover kunnen brengen, dat hij de taal van zijn moeder ruilde voor een 'vreemde taal'.

Het mag dan waar zijn, dat de algemene landstaal (c.q. het Nederlands) voorziet in een nationale behoefte. Het mag evenzo waar zijn, dat de Europa-gedachte vraagt om een voortstrevende taal-politiek, die geen rekening kan houden met het voortbestaan van de dialekten. Ja, er mag nog veel meer waar zijn... Hendrik Klaassen blijft denken, spreken en schrijven in de taal die zijn moeder hem leerde. In die taal is hij mens. In die taal leeft hij. In die taal bestaat hij.

„Joonk 'wodden" op 20 febr. 1901 te Albergen, woont Hendrik Klaassen nog altijd op dezelfde „stie" waar zijn wieg heeft gestaan; nergens anders wil hij „oold wodden".

Aan de Weemselerweg — zo genoemd naar het eertijds in deze buurt gelegen Huis Weemselo — ontmoeten we de schrijver „op 't Gasthoes", welke erfnaam vanouds verbonden is aan Klaassen's boerderij.

Een kleine boerderij, die geen volledig economisch bestaan bood, om welke reden Hendrik Klaassen tevens vele tientallen jaren heeft gewerkt in de steenbakkerij. Maar dat is nu verleden tijd sedert het aanbreken van de zogenaamde 'oude dag', 6 jaar geleden.

Alleen het schrijven van dialekt-verhalen heeft hij niet gestaakt. Gevorderd in jaren, flitst in hem nog altijd een onvermoeide, scherpzinnige en blijmoedige geest.

STREEKTAAL

In 1921 — thans ruim een halve eeuw geleden — startte Klaassen in de Twentsche Courant met een serie schetsen over volksgeloof ('witte wieve' 'héemännikes', 'het wiergaon' enz.) en over volksgebruiken ('spin-visites', 'paosveur', 'pinksterbroed' en andere).

Vijf jaar later — in 1926 — publiceerde hij in de Twentsche Almanak zijn eerste dialekt-verhaal, getiteld: 'Onner annermans veern'.

Voor Hendrik Klaassen betekende dit een erkenning van zijn schrijvers-talent, want de verhalen voor de Twentsche Almanak werden in die decennia voornamelijk geschreven door Hoofden van Lagere Scholen in Twente. Aldus plaatste Klaassen zich in de rij van schrijvers als J. W. Heinkink (hoofd te Reutum), W. G. A. J. Röring (hoofd te Geesteren), J. Kuiper (hoofd te Fleringen) en G. B. Vloedveld (hoofd te Almelo).

Vanaf 1937 is de Twentsche Almanak onafscheidelijk met de naam Klaassen verbonden. Dialekt-verhalen van zijn hand verschenen in de jaargangen 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, (1945 niet verschenen), 1946, 1947, 1949, 1950, 1951, 1952, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971 en 1972. Een enkele keer — bij ziekte van Klaassen — viel Gigengack voor hem in.

In 1964 verscheen Klaassen's eerste boekje: 'Hutten-Toone zoch ne broed', uitgegeven door drij./uitg. Tw. Post. In 1969 bracht boekhandelaar Witkam eveneens een boekje van Klaassen uit, getiteld: 'Plaggen-Luiks nao Amerika', met als 2de verhaal: 'de Brulfte op de Strookappe'.

Laatstgenoemde uitgever hoopt binnen afzienbare tijd een herdruk te bezorgen van een boekje met boerenzegswijzen verzameld door arch. Jan Jans, nú echter belangrijk uitgebreid met materiaal van Hendrik Klaassen.

Twentse Post

Hoofdredakteur: J.W.M. GIGENGACK
Drukkerij, Redaktie en Administratie:
TWENTSE POST, Baekstr. 5, Hengelo (O.)
Telefoon: 17987 - Postgiro: 820018
Leesgeld f 3.50 per half jaar. Los nr. 75 ct.
Advertentie-tarieven op aanvraag. Copyright Uitg.

De Twentse boer beklagt de man, die 'gen kind of kuuken hef', maar ook degene, die maar één kind hef: 'Nen ennigen zön en ne Maondagsmaon gaot zeeln good'. (Wat 'ne Maondagsmaon' is, kan Klaassen overigens niet vertellen, want deze uitdrukking stamt uit lang vervlogen tijd).

Een andere oude zegswijze luidt:

- „Eén kind: gen kind,
Twee kinder: spölkinder,
Dree kinder: völ kinder.”

De opvoeding van de kinderen wordt ernstig genomen: 'Wat Jensken nich leert, zal Jans nich wèten' (jong geleerd, oud gedaan). Jans moet leren, zijn mannetje te staan. Hij mag zich niet blindelings op een ander verlaten.

- „Iej könt Onze Lieve Heer allens an vertrouwen, mer gen dreug heui;" (vertrouw in alles op de Heer, maar haal zelf 't hooi binnen vóór er een bui opsteekt).

Overigens: 'bidden en mesten is gen biejeleuve'. In de Ageler Es bidden de boeren elke maandag na Beloken Pinksteren, dat hen 'de row nich verhagelt'. En op de Kruisdagen houden de boeren van Mekkelhorst een omgang door de es en bidden, dat God wasdom geeft aan het gewas; op zijn tijd 'règen en zunneshien'.

Op zijn tijd ook moet een mens afscheid nemen van dit leven. Eens komt de dag, waarop bezorgd wordt opgemerkt: 'hee haalt 'n nach nich meer'. De pastoor komp en 'den zeeken wödt ten vollen bedeend'.

- „A'j gezond zint, mankeert ow van allens, a'j zeek zint mer één deel;" (nl. gezondheid).

Een verstandige raad is: 'Doo vuur dienen stèrfdag wat nao de dood diej baten mag'. Voor elk mensenkind geldt:

- „'n Heulten ber, 'n linnen [kleed is 't ènne van al meute en [zweet.”

In mijn jeugd jaren hoorde je de zegswijzen uit de mond van jong en oud, zegt Hendrik Klaassen. Nu praten de jongeren 'de ooln' niet meer klakkeloos na. Zij willen de dingen zelf ontdekken. In wezen maakt dat echter niet veel verschil, zeggen de Vriezenveners:

- „A'j 't komt te wetten, zij versletten.”

VAN 1618 TOT 1648 WOEDDE op Duits gebied de zgn. 30-jarige oorlog, die — evenals onze 80-jarige oorlog — een strijd was voor godsdienstvrijheid en mensenrechten.

Het oorlogsgeweld had op de verscheidene delen van Westfalen een zeer verschillende uitwerking. In het 'Helweg-gebied', dat door de oude heerbaan werd doorkruisd, plunderden en brandschatten de krijgsbenden van beide partijen zonder erbarmen het platteland. In vele kontreien verdween de helft tot twee-derde van de bevolking, in enkele landschappen zelfs negen-tiende van de bewoners.

Anders was de toestand in het Münsterland en in de toenmalige Graafschap Tecklenburg, waar in de 17de eeuw een sterke bevolkingsvermeerdering plaats vond, juist omdat in deze gebieden de oorlogsverliezen geringer waren.

'TOTTEN'

De bevolkingsdruk stimuleerde de 'Hollandgängerei'. Jaar in en jaar uit trokken grasmaaiers, turfstekers, kanaalgravers, sluisbouwers, metselaars, timmerlieden, dakdekkers en andere handwerkslieden naar Holland en Friesland. Deze Westfaalse boeren waren geen landverhuizers, maar — naar hedendaags spraakgebruik — gatarbeiders.

Anderen legden zich toe op de venterij en trokken met een korf op de rug naar Holland, België, Frankrijk en zelfs tot aan de Oostzee. Des winters keerden deze zogenaamde marskramers naar hun 'heimat' terug. Zij bleken succes te hebben in zaken en werden door de andere Hollandgangers benijd. En daar zij, naar het inzicht van hun landgenoten, geen arbeid verrichtten, doch als zwervers met hun mand door het land liepen te zeulen, werden zij door de handwerkslieden 'Totten', 'Tödden', 'Tuötten' of 'Strücheltuöten' genoemd. Een schimpnaam, die werd afgeleid van het Nederduitse werkwoord 'toddeln' [rondzwerfen] en derhalve zoveel betekende als zwerver. Het Twentse spraakgebruik kent nog het verwante werkwoord 'todden' [een moeder tot haar kind: 'lig toch nich aait met dee katte te todde'], dit is: zeulen of trekken. Verder zijn er

mensen die 'heel wat te vertodden hebben', dat wil zeggen: veel hebben te trekken of te verwerken, alsook lieden, die iets 'nich könt vertodden' ofwel moeilijk kunnen verzetten of verdragen].

Menig marskramer uit Westfalen heeft zich in de loop van de tijd hier ten lande gevestigd en bracht het van venter tot grootwinkelier. Bekende zakenlieden als de Brenninkmeyer's (C & A), de Lampe's en de Ten Brinke's zijn alle als 'Tödden' of 'Tuötten' begonnen. In het centrum van het Duitse plaatsje Hopsten kan men een geweldige boerderij bewonderen, die in 1963 voor twee miljoen Mark door de gebroeders Felix en Hugo Brenninkmeyer uit Amsterdam is gerestaureerd: „uit liefde voor de Heimat", zoals op de gevel staat te lezen. En in het Duitse plaatsje Mettingen vindt men bij hotel Telsemeyer 'n aantal Tuötten-huisjes, waarin een Tuötten-museum is ondergebracht. In genoemd hotel organiseren de Brenninkmeyer's ieder jaar een feestdiner.

'HOTTENTOTTEN'

Een 'Totte' of 'Tuötte' was dus iemand die rondtrok met koopwaar, welke voornamelijk bestond uit pakken linnen, zodat de benaming linnenhandelaar hier wellicht op z'n plaats is. In het Heimat-Blatt „Auf Roter Erde" (Westfaals streekblad voor heemkunde, nr. 154, maart 1972; maandelijks bijlage van 't dagblad Westfälischen Nachrichten) betoogt Fritz Wilms uit Gelsenkirchen, dat de schimpnaam 'Totten' nauw verwant is met de schimpnaam 'Hottentotten'.

In de 17de eeuw zouden veel Westfaalse boeren werk hebben gevonden bij de Oost-Indische Compagnie, in wier dienst zij langs Kaap de Goede Hoop (de zuidpunt van Afrika) naar Indië voeren. Op de vaarten langs de Kaap deden de schepen de Tafelbaai aan, waar de Compagnie — met het oog op de gezondheid van de scheepsbemanningen en ter voorkoming van de gevreesde scheurbuik — een bevoorradingsstation had ingericht voor het

verstrekken van vlees en verse groente. Daartoe waren ter plaatse veestapels opgericht alsook boomgaarden en groentetuinen aangelegd.

Om in het bezit te komen van vee, betrok de Compagnie van de inheemse bevolking — de Khoi-Khoi — circa 250 stuks grootvee en 600 schapen in ruil voor koperen schalen, koperdraad, glaspereis en tabak. Leden van deze Khoi-Khoi — een geel gekleurd nomadenvolk, dat oorspronkelijk uit Noord-Afrika afkomstig zou zijn gezien de taalverwantschap met de oud-Egyptische Hamieten-taal — overvielen de wachten van de Compagnie, doodden een blanke en namen het grootste deel van de kudde wederom in hun bezit. Ondanks deze vergrijpen poogde men in overeenstemming met de dienstvoorschriften de inboorlingen voor zich te winnen, want het bevoorradingsstation kon niet worden gemist.

De moord bleef ongestraft en de schuldigen werden ontzien. Dit had tot gevolg, dat de Nomadenstam steeds brutaler werd en de aanvallen op de blanken toenamen. Telkens kwam het tot wrijvingen tussen Europeanen en inboorlingen over het gebruik van de weidegronden.

NAAMKUNDE

De Compagnie besloot om vrijwilligers uit haar midden de gelegenheid te geven, zich op eigen risico als vrije boeren in Zuid-Afrika te vestigen. Van lieden met een eigen verantwoordelijkheid en individuele ondernemingszin zouden betere prestaties te verwachten zijn dan van dienstverbanders.

Reeds de eerste kolonisten, die in 1657 hun vrijbrief ontvingen, stamden voor het merendeel uit Westfalen en het gebied van de Neder-Rijn; zij waren voormalige Hollandgangers.

Echter ook deze blanken, die 'Boeren' werden genoemd, ondervonden voortdurend last van de veediefstallen door de rondzwervende herdersstam der Khoi-Khoi,

Sommige kolonisten raakten door toedoen van deze dieven zelfs in ernstige nood.

Daar nu deze nomaden in de ogen van de kolonisten arbeidschuwe zwervers waren, betitelden de Boeren hen in de taal van hun Heimat met de schimpnaam 'Totten'. En omdat deze zwervers zich bijna uitsluitend voedden met afgeroomde melk oftewel karnemelk, die men in hun Heimat 'Hotten' noemde [Soester Heimatkalender 1923, S. 111, Alte Milchspeisen], werden zij volledigheidshalve tot 'Hottentotten' gedoopt, aldus Fritz Wilms.

[Het Nederlands kent de uitdrukking 'hot' voor het dik van zure geronnen melk; voorts 'hotten': schiften van melk.]

In beschrijvingen van de Zuid-Afrikaanse rassen wordt veelal aangevoerd, dat de naam 'Hottentotte' zoveel betekent als stotteraar, daar de Boeren de tongklanken (Schnalzaute) van de geel gekleurde Afrikaan vreemd vonden. „Es ist aber klar und deutlich ersichtlich, dass der Spotname 'Hottentotten' viel besser und treffender die fast ausschliesslich 'von Dickmilch lebenden Nomaden' charakterisiert.”

Zij tot slot nog vermeld dat de eerste schriftelijke vermelding van de naam 'Hottentotten' van 'n zekere Peter Kolbe uit Dörflas bij Marktredwitz in de Beierse Franken stamt, die van 1705 tot 1708 in dienst stond van de Oost-Indische Compagnie.

Zorgvuldig schreef hij op, wat hij zich van de zeden en gebruiken der Kaap-inboorlingen herinnerde. Hij betitelde deze veenomaden als 'Hottentotten' en naar hem worden zij tot de dag van vandaag door de ethnologen zo genoemd.

Kolbe's werk 'Caput bonae spei hodiernum' — dat is de volledige beschrijving van 't voorgebergte 'de Goede Hoop' — verscheen in 1719 te Nürnberg en is de meest waardevolle bron voor de vroegste ethnologische toestanden in Zuid Afrika.

Geesteren

IN DEZE SLOT-AFLEVERING van onze 'kroniek van Geesteren' trachten we het gebied van de voormalige marke Geesteren met de daarin gelegen dorpskern van die naam in een totaalbeeld te overzien.

Rondom het kerkcentrum liggen enkele buurschappen — de Huyeren, de Meyerhoek, de Vermolenhoek —, waar men de meeste huisplaatsen terugvindt die vijf eeuwen geleden werden opgetekend in 'het Schattingsregister van Twente uit 1475'; [zie het overzicht in kleine letter onderaan deze pagina]. Hier ook treft men nog enkele fraaie voorbeelden aan van landelijke bouwkunst.

MONUMENTEN

In de schilderachtige buurschap 'de Huyeren' vindt men 't eeuwen oude erve 'Wulferink' (fam. Wulferink), waarvan het woonhuis enige jaren geleden geheel is vernieuwd. Twee oude schuren met wanden in zogenaamd vakwerk — gerestaureerd door de Rijksdienst voor Monumentenzorg in de jaren 1969/70 — alsmede een in verval verkerend bakhuis (zie foto onder), dat van binnen nog origineel is, trekken hier de aandacht. Voornoemd bakhuis verdient een algehele restauratie.

Iets meer in de richting van het dorp ligt het erve 'Everink' of 'Effink' (fam. Dierink), waar men naast een vernieuwd woonhuis eveneens twee fraaie oude schuren aantreft ('schöppe met deurreed' en 'schaopschot' met vlechtwerk en heidegevel). Beide opstallen staan onder de hoede van Monumentenzorg.

Ook vindt men in deze buurschap het erve 'Hamer' (fam. Olimulder) waarvan het oude woonhuis is opgetrokken in vakwerk en voorzien is van een diep 'onderschoer' (regenvrije stalling voor een boerenwagen of -kar). Voorts heeft deze boerderij een opvallend lange 'boavenkamer' (aanbouw aan de voorzijde ten dienste van bejaarde echtelieden).

In 'de Meyerhoek' treft men naast 't betrekkelijk jonge woonhuis van het erve 'de Meyer' (fam. Haarhuis) — eertijds aan-

....bakhuis erve Wulferink....

geduid als 'de Hof to Gheesterne', 't centrum van de boeremarke — nog 'n zeer oude vakwerk-boerderij aan, bekend als „t Oole Hoes"; [foto in febr.-nummer jl.]

Vanaf laatstgenoemd punt voert een korte wandeling naar het erve 'Booink', waarvan het fraaie woonhuis in vakwerk — met diep 'onderschoer' (afdak boven de 'niendeur') — enkele jaren geleden door Monumentenzorg grondig werd gerestaureerd. Sedertdien is deze boerderij ingericht als herberg, waar men ver van het stadsleven en van het moderne verkeer kan 'eten op de boer'.

Het erve 'Eversboer' in 'de Vermolenhoek' (niet te verwarren met 't erve 'Everink' in 'de Huyeren') bezit nog twee oude schuren — 'schöppe' en 'schaopschot' —, beide helaas in verregaande staat van verval. In de onmiddellijke omgeving loopt de Molenbeek met op de oeverwal een drietal molenstenen, afkomstig uit de ter plaatse gelegen en thans verdwenen oliewatermolen.

HISTORIE

Evenals voornoemd erve 'Eversboer' wordt ook het erve 'de Brager' (ten zuiden van 'de Vermolenhoek') niet genoemd in het Schattingsregister van Twente uit 1475. We nemen aan dat deze erven van jongere datum zijn.

Alle gebouwen van het grote erve 'de Brager' zijn enkele jaren geleden door Monumentenzorg gerestaureerd: het naar schatting

EEUWENOUD HUISPLAATSEN G.

Het Schattingsregister van Twente uit 1475 noemt te 'Gheesterne' 24 huisplaatsen. Tussen haakjes zijn de hedendaagse namen vermeld, verzameld door Bennie Haarhuis (18), leerling van de middelbare landbouwschool te Zenderen en toekomstige boer op 't erve 'de Meyer' te Geesteren. Voorts zijn terloops nog enkele gegevens opgenomen, die wij verzamelden uit diverse bronnen.

- 1) ELVERTING; (Elberink, thans genoemd Hasselbekke). Blijkens een verkoop in 1684 betreffende 'het huis toe Kemmenade met alle syne appendenties' [havezate Kemnade te Albergen], behoorde onder de bezittingen ook 'het erve Elberdinc met zijne hooge en lage landerijen in de mercke v. Geesteren'; [Ter Kuile: 'de Havezathen van Twente', blz. 143 ev.].
- 2) WULFERDING; (Wulferink). In het Verpondingsregister van 1601 genoemd: 'ein frj gudt', d.w.z.: niet horig. Blijkens rekeningen van de kerk te Tubbergen uit de jaren 1561 en 1562, door de kerkmeesters op Pancratiusdag opge maakt, gaf het erve Wulferink te Geesteren jaarlijks één pond was, waarschijnlijk voor de vervaardiging van waskaarsen.
- 3) EVERDING; (Everink, nu Dierink, voordien [P]euver, Everink, Effink). Behoorde in 1323 aan het Huis Almelo; Johannes de Almelo hield het van zijn broer Egbertus in leen. Het Verpondingsregister van 1601 vermeldt: 'everman, gehoret hopman Boeijmer'.
- 4) WESSELING; (Wesselink).
- 5) HERMENING; (Harmelink of Hermboer).
- 6) HADEMERING; (Hamer, nu bewoond door Oliemulder). In 1457 werden door Rolof Hondeberg twee grove en smalle tienden uit dit erve geschonken aan 't klooster te Albergen; [H.H. Hagens: jaarverslag 1970 'Ver. Oudheidkamer Tw.']. Het Verpondingsregister van 1601 vermeldt: 'Hamer (—) gehoret den Cumptuer giff', d.w.z.: behoorde aan het

twee eeuwen oude woonhuis en vervolgens het kleine bakhuis in vakwerk (zie foto hiernaast), de schaapskooi, de hooischaar met 'doorreed' en tenslotte de 'schöppe' voor het boerengereedschap. Het gehele complex doet denken aan een zelfvoorzienings-bedrijf in een middeleeuws landschap.

KERKDORP GEESTEREN

Bouwkundig biedt het kerkdorp Geesteren weinig bijzonders. Slechts één boerderij, 'de Kampboer' — gelegen bij de kerk — getuigt nog van de boerenbouwkunst van weleer. Het grotendeels in vakwerk opgetrokken huis, dat een diep 'onderschoer' bezit, is thans eigendom van de gemeente Tubbergen en zal vermoedelijk worden ingericht tot jeugdhuis.

De streekhistoricus W. G. A. J. Röring ['Kerkelijk en Wereldlijk Twente', 1909, I, p. 49] schrijft: „De buurtschap Geesteren behoorde oudtijds kerkelijk tot Ootmarsum en na 1576 tot Tubbergen, toen dit, na de afscheiding van Ootmarsum, een zelfstandige parochie was geworden. Bijna 60 jaren togen die van Geesteren naar Tubbergen ter kerk: van 1576 tot uiterlijk 1634, toen de kerk daar door de protestanten in bezit werd genomen.

Standvastig is men te Geesteren gebleven, want het is niet bekend, dat er in die bange dagen één gezin of zelfs één persoon van het katholieke geloof is afgevallen.

Het kan omstreeks 1670 zijn geweest, toen er verbetering kwam.

Duitse Huis te Ootmarsum. In een koopbrief, berustend op het erve 'de Meyer' (de Hof te G.) lezen wij, dat 'bij publieke veilinge op den 15 oct. 1789' / door 'Haar Excellentie de Vrouwe gravinne Douairière von Heiden Hompesch Vrouwe van Ootmarsum etc. etc.' / 'voor haar Hooggeb. zelve en als Boedelhouder van wijlen haaren Ehe Heer' / 'in eenen vasten Steden en onherroepelijken Erfkoop' / 'aan Jan Meyer was verkocht „het oude Hamertshuys" met het daaraan leggende Hofjen te geesteren in zijn bekende bepaalinge gelegen.'

- 7) MENSING; (Mensink, bewoond door Maathuis, bijgenaamd Mensman). Op 20 mei 1476 doet bisschop David v. Bourgondië kond, dat Arend II Grubbe van Fleringen in zijne hand heeft opgedragen het erve Mensing in Geesteren, als een vrij, edel eigen erf in wissel van het erve Kemnade, dat eigen werd.
- 8) GHERDING; (Geerdink).
- 9) ROBERTING; (thans onbekend).
- 10) VERREMOELE; (eertijds Huis G. ofwel Havezate Eylershuis, thans de buurschap Vermolenhoek).
- 11) BOGING; (Booink of Booijman, thans ingericht als restaurant). Op 30 jan. 1336 bevestigt Johan, bisschop van Utr., de schenking van een mud rogge marktmaat uit de tienden van het huis Boyenc ('domus Boyenc') te Geesteren door Werenoltis, vader van Rodolphus de Wulslare, aan de plebaan van de kerk van Ootmarsum, en van zes schepels marktmaat uit dezelfde tienden voor hosties en wijn aan de kapel te Tubbergen; [Versl. en Mededelingen Overijssels Regt en Gesch., 9e stuk, 1874, blz. 55].
- 12) DE BERCH; (nu Schröder, bijgenaamd Bergman). Uit de nalatenschap van Hadewych van Vlederingen wordt haar zoon Herman I in 1394 met (de tienden van) „t guet ten berge" te Geesteren beleend; [TP jrg. 1971, kroniek van Fleringen].
- 13) VRILING; (Vrielman, thans Wolberink).
- 14) DE HOFF; ('de Meyer,' thans bewoond door Haarhuis). Uit een

....bakhuis erve 'de Brager'....

Waar nu de Roomse kerk te Friezenveen staat, lag destijds het erve Schurink. De zoon des huiszes, Johannes, was priester en las in een vertrek van zijn vaders huis van tijd tot tijd de H. Mis, die eerst door de huisgenoten, weldra ook door het handjevol katholieken van Friezenveen bijgewoond werd. (—) 't Ligt voor de hand, dat de Geesterse katholieken weldra naar Friezenveen kwamen om daar op het erve Schurink een H. Mis, een predicatie of andere godsdienstoefening bij te wonen.

Opvolger van pastoor Schurink was Gerhardus Koesvelt, afkomstig uit Enschede en overleden in 1717. ◇

testament van Jan Meier en Euphemia Geerdink, opgemaakt 25 april 1818, blijkt dat de oppervlakte van erve 'de Meyer' in die tijd was: 28 mudde bouwland, 12 dagwerk groen-, hooi- en weideland, 11 dagwerk heide-, bos- en veengrond.

- 15) GROTE HUNSE; (bewoond door Timmerhuis). In het onderhavige Schattingsregister v. Tw. uit 1475 wordt achter de erfnaam 'Marquarding' onder de marke 'Grote Aglo' (Groot Agelo) verwezen naar 'Johan ter Huset to Ghestes' dit is: Johan ter Hunset to Geesterne.
- 16) VOSESSEHAER; (Voshaar).
- 17) THIOZING; ('t Joost, thans verdwenen. Laatste bewoner Vrieling; woonde in de wei voor Maathuis, bijgenaamd Mensman).
- 18) NARREMOLEN; (Roelofs, bijgenaamd 'n Nomöllenboer, dit is: Noordmolenboer).
- 19) BREDENBROCK; (Brimbroek / Breembroek, tot voor kort Schoneveld, thans Wiegerink). In 1487 beleent Arend II Grubbe van Vlederingen het klooster Albergen met de tienden over 'Bredendroec' in Geesteren. Pastoor J. G. Geerdink († 1879) vermeldt in zijn 'Kroniek van De Lutte' (uitg. 1949, blz. 75): 'Johannes van Deventer — uit een aanzienlijke familie te Oldenzaal — wordt kannunnik tussen 1625 en 1629. Tijdens de onderdrukking der katholieken [Staatse bezetting van Oldenzaal sedert 1 aug. 1626 en ontmanteling der stad; red. TP] verbleef hij dikwijls in Geesteren op het Breembroek, een erve dat aan de fam. v. Deventer behoorde. (—) Hij is te Oldenzaal in de S. Plechelmuskerk begraven onder een witte zerk; het jaartal daarop is onleesbaar, waarschijnlijk 1670; (later is toegevoegd: plm. 1680).'
- 20) DE BRAECK; (Braakhuis, bijgenaamd 'de Kuupe').
- 21) SCHONEVELD; (Schoneveld, nu Stegboer).
- 22) ALBERTING; (Olberman, bewoond door Krize).
- 23) POTHOFF; (thans onbekend).
- 24) HILBINCK; (Hilbert, thans Velt-huis).

losse nrs. TP

0.75

verkrijgbaar:

ALMELO:	Hilarius' boekh., [Grotestr. 88; Scholten's boekh. [Grotestr. 116;
BORNE:	boekh. t. Tusscher, [Grotestr. 153;
DELLEN:	boekh. Ten Voorde, [Langestr. 10;
DENEKAMP:	boekh. Sombekke, [Brinkstr. 2;
ENSCHDEDE:	Berkhout-Twente, [Boulevard no. 345; v.d. Broek & Adolfs, [de Klomp 9; boekh. Witkam, [de Klomp 22;
GOOR:	boekh. Bokhove, [Grotestr. 42;
HAAKSBERGEN:	boekh. Van Rooij, [Blankenb.str. 23;
HENGELO:	Boek en Blad, [Brinkstr. 7; boekh. Broekhuis, [Enschedeestr. 19; boekh. Wichems, [Marktstr. 23; de Lange's boekh., [Gronausestr. 13;
LOSSER:	boekh. Bruggeman, [Grotestr. 5;
OLDENZAAL:	boekh. t. Harmsel; [Wierdensestr. 4;
RIJSSSEN:	boekh. Reterink, [Plein 23.

VERVOLG BLZ. 15 GEESTEREN

Toen kwam Joannes Petrus Leurs als pastoor. Wijn het aantal katholieken te Friezenveen veel geringer was dan te Geesteren, trok pastoor Leurs naar Geesteren, naar 'het Eylershuis', dat lag op 'de Voormolen' en een havezate was der vroegere heren van Geesteren. Hij overleed in 1746.

De opvolger van pastoor Leurs, Henricus Cramer, geboren te Schaapen bij Lingen, verplaatste de kerk meer naar het midden der buurtschap. Van boer Mensman kocht de pastoor een halve bunder grond en een schuur, welke laatste nu zo goed mogelijk tot kerkhuis werd ingericht.

In 1820 liet pastoor Hermanus Kock, geboortig uit Denekamp, te Geesteren een nieuwe kerk met pastorie bouwen."

[De kroniekschrijver H. Boom meldt anno 1846 in zijn 'Reisportefeuille', blz. 64: „De R. Katholieke kerk te Geesteren, in de 16de eeuw gesticht — dit moet zijn: 18de eeuw; red. TP — is ruim, en heeft een fiks geschilderd Christusbeeld, door Doijer vervaardigd."]

„In 1891 werd Arnoldus Ponder als pastoor naar Geesteren gezonden. Hij zorgde voor de oprichting van een catechismuskamer (gebouwd naast de toenmalige kerk en thans in gebruik als repetitie-lokaal voor zangkoren; red. TP), terwijl een van zijn opvolgers — pastoor Henricus v. d. Waarden — in het jaar 1908 te Geesteren 'n verenigingsgebouw, teweten het St. Jozefshuis, heeft opgericht;" (thans gym-zaal; red. TP).

Tot zover de streekhistoricus Röring.

In 1925 werd op korte afstand van de toenmalige kerk een nieuw godshuis gebouwd, dat ook thans nog dienst doet als centrum van het kerkelijk leven te Geesteren. En ook al mogen diverse oude gebouwen rond het kerkelijk jaar zijn verdwenen (Röring voornoemd schrijft in zijn aangehaalde werk - blz. 298 - vrij uitvoerig over kleine groepsprocessies van kinderen met de

Pinksterbruid als centrale figuur), het godsdienstige leven is voor de Geestersen nog altijd een wezenlijk onderdeel van het dagelijkse bestaan.

Ook het plaatselijk lager en algemeen onderwijs geniet de belangstelling van de gehele gemeenschap.

Aanvankelijk had Geesteren twee openbare scholen, één te west-Geesteren en één aan de Dorpsstraat in het kerkcentrum. De eerstgenoemde school werd opgeheven nadat de openbare school aan de Dorpsstraat veranderd was in een katholieke school.

In 1951 werd een nieuwe meisjesschool gebouwd en in 1959 een kleuterschool, terwijl in de naaste toekomst een nieuwe school zal worden opgericht ter vervanging van de oude jongensschool aan de Dorpsstraat.

De opening van een bibliotheekgebouw te Geesteren in december 1967 betekende een belangrijke bijdrage tot de algemene vorming.

WONEN EN WERKEN

De koel-zakelijke, metershoge silo van de graan- en kunstmesthandel G. Oude Elberink aan de Vriezenveenseweg, welk bedrijf in 1939 werd gesticht, schijnt de rust- en schoonheid zoekende dag-toeristen er op attent te maken, dat 'het boeren op een boerderij' geen zaak is van romantisch tijdverdrijf, maar van harde broodwinning. Onder de indruk van de landelijke stilte en de fraaie natuur rondom het dorp, zou men dit bijna vergeten.

Vele zonen en dochters van de plattelandsbevolking vinden overigens geen werk op het vaderlijk erf. Het plaatselijk winkelbedrijf kan al deze overvloedige arbeidskrachten vanzelfsprekend niet opvangen, terwijl ook de mogelijkheden voor ambachtslieden te Geesteren uiteraard beperkt zijn. Voor wie geen plaats is in de agrarische sector en in het winkel- of het ambachtelijk bedrijf, staat de mogelijkheid open tot een industriële betrekking in de eigen omgeving.

Sedert 1950 vindt men te Geesteren de Kousenfabriek van Ten Cate, waar overigens bijna geen kousen meer worden gemaakt, maar hoofdzakelijk „panty's", een vrij nieuw mode-artikel dat in dit bedrijf thans 90 tot 95 pct. van de produktie uitmaakt.

Bij de keuze van de vestigingsplaats voor deze fabriek — ver van de industriële centra in Twente — gaf de gehechtheid van de plattelandsbevolking aan eigen omgeving de doorslag.

Aanvankelijk besloeg de kousenfabriek 'n oppervlakte van 700 m². In 1953 volgde reeds een eerste uitbreiding. Een nog omvangrijker nieuwbouw vond plaats in 1955. Op 24 december 1960 kwam er een fusie tot stand met de Textielindustrie Maatschappij te Apeldoorn, gevolgd door samenwerking met het Belgische bedrijf Edel-Tricots (v/h Gebr. Verbreyt en Co) te St. Niklaas-Waes. Het bedrijf in Geesteren breidde verder uit. Het werd een groot-industrie in een plattelands-gemeente. Het totale personeelsbestand van Ten Cate te Geesteren bedraagt momenteel 350 personen, voornamelijk afkomstig uit de direkte omgeving.

Het 'fabriceren' op Geesterse bodem dateert overigens niet van vandaag of gisteren. Althans, van vader op zoon is hier doorverteld, dat lang geleden in de omgeving van het voormalige Eylershuis (in de Vermolenhoek) papier en ijzer werden gefabriceerd. Ofschoon wij ter plaatse vergeefs naar restanten van een papiermolen en een 'ijzerhutte' hebben gezocht en ook geen geschreven berichten hebben aangetroffen die spreken van een papier- en ijzerindustrie te Geesteren, willen wij deze mondelinge overleveringen niet in twijfel trekken. Immers, met betrekking tot andere plaatsen in dit deel van Twente zijn wel degelijk berichten opgetekend over papiermolens en ijzersmelterijen, ondermeer in de omgeving van Ootmarsum. In een kroniek over laatstgenoemd stadje hopen wij uitvoerig op deze industriën terug te komen. Zij hier nog vermeld dat de aanwezigheid van de Molenbeek te Geesteren zeer wel het noodzakelijke water kan hebben opgeleverd voor het aandrijven van een papiermolen alsook voor het aandrijven van een 'windmaker' ofwel primitieve luchtpomp ten behoeve van de luchttoevoer naar de smeltoven. Voorts doen de eertijds uitge-

streckte veengronden bij Geesteren de aanwezigheid vermoeden van moeras-erts, dat 'n vloeibaar ijzer opleverde en tot in het laatst van de vorige eeuw werd gebruikt ter vervanging van de zgn. 'klapperstenen' ijzerhoudende, aardappelachtige knollen, die men nog wel aantreft in oude beekjes en grindafgravingen. Tenslotte moeten te Geesteren zowel leem en houtskool voor de vormering alsook brandstof voor de smeltoven in voldoende mate aanwezig zijn geweest.

Hiermee besluiten we onze 'Kroniek van Geesteren', wel wetende dat veel, wat vermeldingswaard geacht moet worden, onvermeld is gebleven. Onze bijdrage moge voor geïnteresseerden ter plaatse een aansporing zijn om allerlei gegevens over Geesteren, die het nageslacht tot lering en herinnering strekken, te verzamelen en vast te leggen. Mogelijk kan dit geschieden in samenwerking met de plaatselijke bibliotheek.

Nu de zomermaanden in aantocht zijn en velen zich reeds verheugen op de aanstaande vakantie, bevelen we een bezoek aan Geesteren en omgeving gaarne aan. Wij althans vonden er op onze verkenningstocht een vriendelijke bevolking, een fraai landschap en 'n weldadige rust.

Bekende
pleisterplaatsen
op de

TWENTE-ROUTE

„de kop'ren smorre"
Twents ethoes in Maarkel
an de grote weg van Hengel naar Deamter
[Twentse specialiteiten]

HOTEL-CAFÉ-RESTAURANT
de Mooie Vrouw
(TEVENS BENZINE-STATION)
Een van de oudste zaken in Twente
OOTMARSUMSESTRAAT 488 - ALMELO

Café - Restaurant
de Rustende - Jager

in
het
ongerepte
Bentelo

DENEKAMP ..

Dan een bezoek aan het museum: „Natura Docet". Of een wandeling op 't landgoed Singraven met watermolen en een rondleiding in het kasteel.
Inlicht: VVV, Grotestr. 15. Tel. 1205; bgg 1310.

Bezoekt het
zeer moderne
zwembad te

Rijssen

* Een typisch landstadje temidden van de bossen
* Een ideaal oord voor een rustige vakantie
INLICHTINGEN VVV RIJSSSEN TEL. 2303

Hotel
*Haarhuis
Zenderen*

In 't herte van Twente

Havezathe
Het Everloof

Bekend om de
pannekoeken
VOLTHE
(bij Oldenzaal)
Tel. 05411 - 244

rondritten per
JAN PLEZIER

en kleinere rijiugen
te Ootmarsum
dagelijks door het stadje
en omgeving

Inlichtingen: VVV-Stadhuis, Tel. 05419/1561

Tubbergen
met Vasse
en
Hezingen

Rustige, bosrijke
omgeving

Eenvoudige en
gemoedelijke be-
volking

Lage pension-
prijzen en lage
tarieven.

Inlichtingen V.V.V. Tubbergen

- Denekamp -

Natuur Hist. Museum, Watermolen,
Kasteel Singraven, Verwarmd Open-
luchtbad, Manege, Bos en Heide,
VACANTIEOORD

biedt tevens gunstige gelegenheid voor
INDUSTRIEVESTIGING

Voordelig terrein, ruime arbeidsmarkt, bevolking
volkomen industrie-minded. Incl. bij het Gem.huis.

CAFÉ-RESTAURANT

**Het Wapen
van Beckum**

(Wed. Boenders)

Speciaal ingericht
voor diners en partijen

(Gelegen aan de weg Hengelo-Haaksbergen)
Prima keuken - Ruime pakeergelegenheid